

AR GALIMA INDIVIDUALI BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ KULTŪRINIAM PAVELDUI DAROMĄ ŽALĄ GINKLUOTO KONFLIKTO METU: RUSIJOS FEDERACIJOS – UKRAINOS ATVEJIS?

Ieva Sinevičiūtė¹

DOI: <https://doi.org/10.7220/2029-4239.32.2>

SANTRAUKA

Šiuo metu tarp Rusijos Federacijos ir Ukrainos vyksta tarptautinis ginkluotas konfliktas, kurio metu yra naikinamas kultūrinis paveldas. Nors kultūrinis paveldas ginkluoto konflikto metu įvairiomis tarptautinės teisės nuostatomis saugomas jau nuo XIX a., tačiau šiuo metu vykstantis ginkluotas konfliktas tarp Rusijos Federacijos ir Ukrainos rodo, kad jos nėra atgrasančios, trūksta teisminės praktikos bei mokslinių tyrimų.

Atsižvelgiant į šiuos faktus nuspręsta atlikti tyrimą, kuriuo siekta nustatyti, ar už Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu daromą žalą kultūriniam paveldui galima individuali baudžiamoji atsakomybė. Tyrimo metu pasitelkti aprašomasis, analizės, sintezės, lyginamasis, loginis, apibendrinimo metodai, kurių pagalba tirta kultūrinio paveldo apsaugos ginkluoto konflikto metu samprata, istorinė raida ir kultūrinio paveldo situacija, individualiosios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu teoriniai ir praktiniai aspektai.

Atlikus tyrimą nustatyta, kad Ukrainos teritorijoje yra padaryta žala kultūriniam paveldui. Už kultūriniam paveldui daromą žalą Ukrainos – Rusijos Federacijos ginkluoto konflikto metu yra galima individuali baudžiamoji atsakomybė. Individuali baudžiamoji atsakomybė įtvirtinta 1954 m. Hagos konvencijoje ir jos protokoluose. Pagal 1954 m. Hagos konvenciją ir Romos statutą Ukraina galėtų traukti atsakingus asmenis individualioje baudžiamosios atsakomybės už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu savo nacionaliniuose teismuose, tačiau vis dar nėra įvykdžiusi pareigos priimti nacionalinius teisės aktus, kurių pagrindu galėtų tai daryti. Ukraina galėtų savo teises šiuo klausimu ginti specialiajame tribunole, jei toks būtų įsteigtas ir, jei to ad hoc teismo statute būtų įtvirtinta galimybė traukti baudžiamojon

¹ Autorė turi teisės magistro laipsnį ir yra baigusi Vytauto Didžiojo universiteto (Lietuva) Teisės fakultetą. Šis straipsnis parengtas remiantis autoriaus magistro baigiamuoju darbu.

atsakomybėn už padarytą žalą kultūriniam paveldui. Tyrimo metu padaryta išvada, kad tinkamiausias teismas yra tarptautinis baudžiamasis teismas. Patraukus asmenį individualiojo baudžiamojo atsakomybėn iš to asmens būtų galima išsireikalausiti atlyginti žalą.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI

Kultūrinis paveldas, ginkluotas konfliktas, Ukraina, Rusijos Federacija, tarptautinė viešoji teisė, individualioji baudžiamoji atsakomybė.

ĮVADAS

Pirmosios šiuolaikinės teisinės priemonės, kuriomis saugotas kultūrinis paveldas ginkluoto konflikto metu pradėtos kurti dar XIX a.² Anot Patty Gerstenblith, nors tarptautinė sutarčių teisė siekiant apsaugoti kultūrinį paveldą vystosi nuolat, tačiau vis dar yra kliūčių jo veiksmingai apsaugai ir atgrasymui ginkluoto konflikto metu, dėl kurių nebuvo dedamos pakankamos pastangos situacijai pakeisti.³ Tai atspindi ir šiuo metu tarp Rusijos Federacijos ir Ukrainos vykstantis ginkluotas konfliktas, kurio metu yra naikinamas kultūrinis paveldas.⁴

Kultūrinis paveldas ginkluoto konflikto metu yra saugomas 1954 m. ratifikuotos UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos (dar vadinamos 1954 m. Hagos konvencija)⁵ bei 1954 m.⁶ ir 1999 m.⁷ ratifikuotais pirmuoju bei antruoju šios konvencijos protokolais. 1954 m. Hagos konvencijos Preambulėje yra nurodyta, „kad tautos kultūros vertybėms daroma žala yra visos žmonijos kultūros paveldui daroma žala, nes kiekvienos tautos kultūra yra neatskiriama pasaulio kultūros dalis“ ir „kad viso pasaulio tautoms labai svarbu išsaugoti kultūros paveldą ir kad tą paveldą būtina saugoti tarptautiniu lygiu“⁸ Šių nuostatų apie

² Patty Gerstenblith, "The Destruction of Cultural Heritage: A Crime against Property or a Crime against People", *John Marshall Review of Intellectual Property Law* 15 (2016, no. 3), p. 338.

³ Ten pat, p. 337.

⁴ OHCHR (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights), *Targeted destruction of Ukraine's culture must stop: UN experts*, UNOHCHR, 22 February 2023, <<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/02/targeted-destruction-ukraines-culture-must-stop-un-experts>> [aplankyta 2024 12 01].

⁵ UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). 1954. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict.

⁶ UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). 1954. Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict.

⁷ UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). 1999. Second Protocol to The Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict.

⁸ Žr. išnašą 4: (UNESCO). 1954. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Preamble.

kultūrinio paveldo svarbą laikosi 138 konvenciją ratifikavusios valstybės,⁹ įskaitant ir Rusijos Federaciją bei Ukrainą.¹⁰

Šiuo metu tarptautinėje bendruomenėje klausimais, susijusiais su nusikaltimais prieš kultūrinį paveldą vyksta pokyčiai. Tarptautinis baudžiamasis teismas 2016 m. Al Mahdi byloje pirmą kartą istorijoje karo nusikaltimus, susijusius su kultūros paveldo naikinimu, iškėlė kaip pagrindinius kaltinimus tarptautinėje baudžiamosioje byloje ir už šiuos nusikaltimus taikė individualią baudžiamąją atsakomybę.¹¹ Vis dėlto kultūriniam paveldui padarytos žalos atlyginimo klausimas ginkluoto konflikto metu vis dar nėra pakankamai apibrėžtas teisės normose ir teisminėje praktikoje, trūksta platesnių mokslinių tyrimų. Šiuo metu vykstančio Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu naikinamo kultūrinio paveldo mastas rodo, kad nors visuomenė ir supranta jo reikšmę, tačiau ne visos valstybės laikosi savo prisiimtų įsipareigojimų ir nėra atgrasomos.

Nors šioje srityje yra vykdomų mokslo tyrimų, visgi dauguma jų apima kultūrinio paveldo sampratą ir apsaugos klausimus, stokojama mokslo darbų, susijusių su individualiosios baudžiamosios atsakomybės taikymu dėl padarytos žalos kultūriniam paveldui ginkluoto konflikto metu. Šiame tyrime bus akcentuojama individuali baudžiamoji atsakomybė, analizuojama, kokiuose teismuose galima kelti tokio pobūdžio bylas, ir kokiame teisme šiuo metu Ukrainai būtų parankiausia kelti bylas dėl individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo už ginkluoto konflikto metu padarytą žalą kultūriniam paveldui. Tad nagrinėjamas klausimas svariai prisidės prie kryptingos mokslinių tyrimų plėtros šiuo klausimu bei taip praturtins jau esamus.

Šio tyrimo tikslas yra nustatyti, ar už Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu daromą žalą kultūriniam paveldui galima individuali baudžiamoji atsakomybė.

Uždaviniai:

1. išanalizuoti kultūrinio paveldo apsaugos ginkluoto konflikto metu sampratą;
2. ištirti individualiosios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu teorinius aspektus;
3. ištirti individualiosios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu praktinius aspektus.

Šio tyrimo metu nagrinėjamas laikotarpis: 2022 m. vasaris – 2026 m. sausis.

TYRIMO METODOLOGIJA

Tikslas bei uždaviniai išsikelti atsižvelgiant į įžvelgiamas mokslines bei teises problemas nagrinėjamoje temoje: tarptautiniai teisės aktai nesukuria juose įtvirtintų teisinių pasekmių, moksliniai tyrimai neapima individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo problematikos, nėra aiškiai įtvirtinta kaip šalys turėtų ginti savo teises bei prisiteisti patirtą žalą. Tad šiame tyrime

⁹ Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention. State Parties, <<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention?hub=180145#item-4>> [aplankyta 2026 01 31].

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Paige Casaly, "Al Mahdi before the ICC: Cultural Property and World Heritage in International Criminal Law", *Journal of International Criminal Justice* 14 (2016 December, no. 5), p. 1200.

pasitelkti šeši tyrimo metodai, kurie nurodyti žemiau, ir kurie padės atskleisti tyrimo uždavinius, atsakyti į išsiskelbtą tikslą.

Aprašomasis metodas. Šis metodas padeda gauti reikalingus duomenis tyrimui. Pasinaudojant šiuo metodu, remiantis moksliniais straipsniais, atskleista individualiosios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu istorinė raida.

Analizės metodas. Šiuo metodu skaidoma į sudėtinės dalis, kurios vėliau nagrinėjamos atskirai.¹² Pasitelkiant šį metodą ištirta kultūrinio paveldo samprata ginkluoto konflikto metu, išanalizuotos tarptautinių teisės aktų ir teisminės praktikos formavimosi prielaidos, išanalizuotos tarptautinės konvencijos ir jų protokolai, turėję įtakos individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą reglamentavimo susiformavimui ir žalos atlyginimo užtikrinimui.

Sintezės metodas. Tai metodas, kurio pagrindu vykdomas „vieno objekto arba įvairių vieno objektų elementų siejimas į vientisą visybę.“¹³ Šiame tyrime pasitelkus šį metodą tirtas teorinių ir praktinių individualiosios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu aspektų apjungimas į visumą, analizuojant tiek teisės aktų tekstus, tiek teismų praktiką.

Lyginamasis metodas. Šiuo metodu atliekamas objektų gretinimas ir vertinimas.¹⁴ Šiame tyrime pasitelkiant šį metodą lyginamos tarpusavyje individualiąją baudžiamąją atsakomybę nagrinėti tinkamos teisminės institucijos, teisės aktai, siekiant atrinkti tinkamiausią.

Loginis metodas. Šis metodas reiškia samprotavimo nuoseklumą, neprieštarumą, tinkamą reiškinių, sąvokų siejimą.¹⁵ Atlikus mokslinę ir dokumentų analizę, remiantis teisės aktais ir teismine praktika, tyrime pasitelkus šį metodą formuluojami argumentai dėl individualiosios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą ir tam tinkamiausios teisminės institucijos parinkimo.

Apibendrinimo metodas. Šis metodas, kuris reiškia sisteminimą faktų ir/ar gautų duomenų, anot R. Tidikio, yra ypač svarbus moksliniame darbe apibendrinant naudotą literatūrą ir formuojant galutines išvadas,¹⁶ pasirinktas siekiant priimti išvadas.

SAMPRATA, ISTORINĖ RAIDA IR PADARYTOS ŽALOS MASTAS

Siekiant ištirti Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu naikinamo kultūrinio paveldo galimus teisinius sprendimus pirmiausiai svarbu atskleisti kultūrinio paveldo apsaugos ginkluoto konflikto metu sampratą. Šiame skyriuje bus aiškinamos svarbiausios ir aktualiausios sąvokos, kurios leis apsibrėžti tyrimo apimtį, istorinės, socialinės ir teisinės prielaidos, turėjusios įtakos kultūrinio paveldo apsaugos ginkluoto konflikto metu teisinio reglamentavimo susiformavimui ir lemiančios dabar susiformavusias teises normas šiuo

¹² Rimantas Tidikis, *Socialinių mokslų tyrimų metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003), p. 375.

¹³ Ten pat, p. 435.

¹⁴ Ten pat, p. 415.

¹⁵ Eglė Mackuvienė, „Loginis metodas teisėje: sampratos problema“, *Teisė* (2010, 77), p. 143.

¹⁶ Žr. išnašą 12: Rimantas Tidikis, *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*, p. 387.

klausimu ir dabartinė kultūrinio paveldo situacija tyrimo metu nagrinėjamos valstybėse, kuri leis geriau suvokti problemos mastą ir nagrinėjamo klausimo svarbą.

Individualiosios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu samprata

Prieš Prieš pradedant vykdyti tyrimą ir gilintis į viešosios tarptautinės teisės niuansus, svarbu apibrėžti pagrindines tyrime naudojamas sąvokas: ginkluotas konfliktas, kultūrinis paveldas ir individualioji baudžiamoji atsakomybė. Šios sąvokos yra esminės, siekiant suprasti temą ir tikslingai atlikti tyrimą.

Ginkluotas konfliktas

Anot J. Žilinsko, tarptautinės humanitarinės teisės¹⁷ šaltiniai nepateikia vieno subendrinto ginkluoto konflikto apibrėžimo.¹⁸ Tai lemia dvi priežastys: 1) ginkluoti konfliktai yra dinamiškas reiškinys, todėl detalus apibrėžimas gali tapti nebeaktualiu, 2) bet kokia tiksli sąvoka suteiktų šalims galimybę ja piktnaudžiauti siekiant išvengti atsakomybės ir humanitarinėje teisėje įtvirtintų pareigų.¹⁹

Ginkluoto konflikto sąvoka (*angl. armed conflict*) tarptautinėje teisėje plačiąja prasme apibrėžiama kaip situacija, kai viena ar kelios valstybės naudoja ginkluotą jėgą prieš kitą valstybę, nepaisant konfrontacijos priežasčių ar intensyvumo. Tarptautinė humanitarinė teisė išskiria du ginkluoto konflikto tipus: tarptautiniai ginkluoti konfliktai, vykstantys tarp dviejų ar daugiau valstybių, kai bent viena iš valstybių panaudoja ginkluotąją jėgą; ir netarptautiniai ginkluoti konfliktai tarp vyriausybinių pajėgų ir nevyriausybinių ginkluotų grupuočių arba tik tarp tokių grupių²⁰, supaprastintai aiškinant tai būtų galima aiškinti kaip ginkluotus konfliktus su disidentais. Anot, Tamas Hoffmann, šiuo metu tarp Rusijos Federacijos ir Ukrainos vyksta tarptautinis ginkluotas konfliktas.²¹ Iš viešojoje erdvėje pateikiamos informacijos galima spręsti, kad abi konflikto šalys viena prieš kitą naudoja aktyvią ginkluotąją jėgą.

Kultūrinis paveldas

Prieš pradedant tyrimą reikia išsiaiškinti ir kultūrinio paveldo sąvokos aiškinimą. Kalbant apie kultūros paveldo apsaugą, galime išskirti dvi pagrindines kategorijas: apsaugą taikos metu ir apsaugą ginkluoto konflikto metu. UNESCO pasaulio paveldo konvencija yra pirmosios

¹⁷ Anot J. Žilinsko, tarptautinė humanitarinė teisė yra tarptautinės viešosios teisės šaka, reguliuojanti ginkluotuosius konfliktus, kurie anksčiau vadinti „karo“ terminu. Humanitarinė teisė kitaip dar vadinama ginkluoto konflikto teise. Justinas Žilinskas, Tomas Marozas, *Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė: vadovėlis. D. 1. Pagrindai. Karo aukų apsauga. Atsakomybė* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016), p. 17.

¹⁸ Ten pat, p. 105.

¹⁹ Ten pat, p. 105.

²⁰ *How is the Term "Armed Conflict" Defined in International Humanitarian Law?* (Switzerland: International Committee of the Red Cross, 2008), p. 1.

²¹ Tamas Hoffmann, "War or Peace? - International Legal Issues concerning the Use of Force in the Russia-Ukraine Conflict", *Hungarian Journal of Legal Studies* 63 (September 2022, no. 3), p. 207.

kategorijos pavyzdys,²² (šiam tyrimui plačiau ši konvencija tyrinėjama nebus, kadangi šiuo tyrimu nėra nagrinėjama kultūrinio paveldo apsauga taikos metu). Antrąją kategoriją atstovauja 1954 m. UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija (toliau – 1954 m. Hagos konvencija).²³ Požiūris konvencijose skiriasi, nes apsaugai ginkluoto konflikto metu reikalingos kitokios priemonės. 1954 m. Hagos konvencija pirmajame straipsnyje pateikia savo kultūros vertybės apibrėžimą; šis apibrėžimas skiriasi nuo UNESCO konvencijoje pateikto apibrėžimo. Vis dėlto pagrindinis reikalavimas išlieka tas pats – saugoma kultūros vertybė turi būti „labai svarbi“²⁴ visų tautų kultūros paveldui. 1954 m. Hagos konvencija yra plačiai pripažįstama kultūros paveldo apsaugos ginkluoto konflikto metu priemonė, ir, ryšium su dideliu valstybių konvenciją ratifikavusių narių skaičiumi²⁵, ji yra beveik visuotinai pripažinta.²⁶ Mokslininkas R. O'Keefe priėjo prie išvados, jog konvencija taikoma visam kilnojamajam ir nekilnojamajam turtui, kurį kiekviena atitinkama valstybė laiko savo nacionalinio kultūros paveldo dalimi.²⁷

Tiek moksliniuose šaltiniuose, tiek teisės aktuose nurodomos dvi sąvokos: „*kultūrinis paveldas*“ ir „*kultūros vertybės*“. Kiekvienoje su kultūriniu paveldu susijusioje konvencijoje ar nacionaliniame įstatyme kultūrinio paveldo sąvoka yra apibrėžiama skirtingai, tad vieningo šių sąvokų išaiškinimo nėra.²⁸

1954 m. Hagos konvencijoje „kultūros vertybės“ yra aiškinamos ir apima (nepaisant jų kilmės ir nuosavybės):

„a) kilnojamąsias ir nekilnojamąsias vertybes, kurios yra ypatingai svarbios kiekvienos tautos kultūros paveldui, tokias kaip religiniai ir pasaulietiniai architektūros, dailės ir istorijos paminklai; archeologinės vietovės; istorinės arba meninės vertės pastatų ansambliai; meno kūriniai; meninės, istorinės ar archeologinės reikšmės rankraščiai, knygos ir kiti objektai; bei mokslinės arba reikšmingos knygų, archyvinių dokumentų arba anksčiau išvardytų vertybių reprodukcijų kolekcijos;

b) pastatus, iš esmės skirtus tinkamai saugoti ir eksponuoti (a) punkte apibrėžtas kilnojamąsias vertybes, tokius kaip muziejai, didelės bibliotekos, archyvų saugyklos bei slėptuvės, skirtos (a) punkte apibrėžtoms kilnojamosioms kultūros vertybėms saugoti ginkluoto konflikto atveju;

c) (a) ir (b) punktuose apibrėžtų kultūros vertybių sandėliai, vadinamus „paminklų sandėliais“.²⁹

²² Ivan Ryška Palacký, „Types of cultural property and their protection under International Criminal Law“, *International and Comparative Law Review* (2020, Vol. 20, No. 1.), p. 223.

²³ Ten pat, p. 223.

²⁴ Žr. išnašą 4: (UNESCO). 1954. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Art. 1.

²⁵ Šiuo metu 136 skaičius valstybių narių. Žr. Išnašą 10: *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention. State Parties*.

²⁶ Žr. išnašą 23: Ivan Ryška Palacký, „Types of cultural property and their protection under International Criminal Law“, p. 223.

²⁷ Roger O'Keefe, „The meaning of 'cultural property' under the 1954 Hague convention“, *Netherlands International Law Review*, (1999, XLVI), p. 36.

²⁸ Janet Blake, „On Defining the Cultural Heritage“ *International & Comparative Law Quarterly* (2000, 49(1)).

²⁹ Žr. išnašą 4: (UNESCO). 1954. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Art. 1.

Anot Christiane Johannot-Gradis, ši konvencija savo pažodiniu aiškinimu neapima nematerialaus kultūrinio paveldo apsaugos,³⁰ todėl pagal šią konvenciją „kultūros vertybės“ sąvoka yra kiek siauresnė negu kultūrinio paveldo sąvoka.

Individuali baudžiamoji atsakomybė

Anot Elies van Sliedregt, individuali baudžiamoji atsakomybė yra bendrasis principas, pripažįstamas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu baudžiamojoje teisėje.³¹

Tarptautiniu mastu vadovaujamas Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusieji Jugoslavijai išaiškinimu Prokuroras v. Tadić byloje, kuriuo nurodoma, kad pagrindinė prielaida individualiajai baudžiamajai atsakomybei kilti turi būti tokia, kad tiek tarptautinėje teisėje, tiek nacionalinėse sistemose baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra asmens kaltės principas.³² Toliau šio tyrimo metu ir bus nagrinėjama ar individuali baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma už kultūrinio paveldo naikinimą ir/ar jam daromą žalą Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu bei kokie teisiniai pagrindai ir argumentai būtų aktualūs šiuo klausimu.

Ieškant atsakymo į pasirinktą temą svarbu išanalizuoti kultūrinio paveldo apsaugos ir taikomos individualiosios baudžiamosios atsakomybės ginkluotojo konflikto metu už kultūriniam paveldui daromą žalą istorinę raidą nuo XIX a., kadangi tai leis aiškiau suvokti kultūrinio paveldo apsaugos ginkluoto konflikto metu svarbą visuomenei ir priežastis, kodėl už kultūrinio paveldo naikinimą ir/ar jam daromą žalą ginkluoto konflikto metu gresia individuali baudžiamoji atsakomybė.

Kultūrinio paveldo apsaugos ginkluoto konflikto metu istorinė raida

Kultūrinio paveldo naikinimas ginkluoto konflikto metu nėra naujas reiškinys. Per ginkluotus konfliktus pasaulis jau yra praradęs daugybę istorinę, kultūrinę bei identiteto reikšmę turinčio kultūrinio paveldo. Kultūrinis paveldas nėra tik fiziniai objektai ar daiktai. Mokslininkė Patty Gerstenblith priėjo išvados, kad kultūrinis paveldas ir jo apsauga – tai žmogaus teisė, o kultūrinio paveldo naikinimas – nusikaltimas žmonijai.³³

Kultūrinio paveldo apsaugos svarba ginkluoto konflikto metu pastebėta dar XIX a., kada vykusiuose konfliktuose buvo niokojamas kultūrinis paveldas. Pirmieji bandymai sureguliuoti

³⁰ Christiane Johannot-Gradis, “Protecting the past for the future: How does law protect tangible and intangible cultural heritage in armed conflict?”, *International Review of the Red Cross* (2015, 97 (900)), p. 1255.

³¹ Elies van Sliedregt, “The Curious Case of International Criminal Liability”, *Journal of International Criminal Justice* (2012 December, Vol. 10(5)), p. 2.

³² International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: *Prosecutor v Tadić*, 1 Judgment, Tadić (IT-94-1-A), Appeals Chamber, 15 July 1995, para 186.

³³ Žr. išnašą 3: Patty Gerstenblith, “The Destruction of Cultural Heritage: A Crime against Property or a Crime against People”, p. 389.

kultūrinio paveldo apsaugą vyko 1899 m.³⁴ ir 1907 m.³⁵ ratifikuojant Hagos konvencijas.³⁶ Šiose konvencijose nebuvo įtvirtintas principas už konvencijos pažeidimus taikyti individualiąją baudžiamąją atsakomybę, tačiau jomis buvo uždraustas turto ir pastatų, skirtų religijai, švietimui, menui ir mokslui, naikinimas ir grobstymas.

Nors kaip jau išdėstyta aukščiau, kultūrinis paveldas buvo naikinamas ir anksčiau vykusiuose ginkluotuose konfliktuose, po Antrojo pasaulinio karo, kurio metu buvo sunaikinta itin daug kultūros vertybių, atsirado didesnis poreikis saugoti kultūrinį paveldą ginkluoto konflikto metu. Ryšium su tuo 1954 m. buvo priimta 1954 m. Hagos Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija, dar vadinama 1954 m. Hagos konvencija.³⁷ Tiek Ukraina, tiek Rusija yra šios konvencijos valstybės narės,³⁸ ši konvencija iki šių dienų yra svarbiausias teisinis dokumentas, aiškiai apibrėžiantis kultūrinio paveldo sampratą, apsaugą ginkluoto konflikto metu ir galimas pasekmes (individualią baudžiamąją atsakomybę). Kartu su 1954 m. Hagos konvencija buvo pasirašytas ir pirmasis konvencijos protokolai, kuris papildė 1954 m. Hagos konvenciją ir apibrėžė kultūros vertybių eksportavimo iš okupuotų teritorijų ginkluoto konflikto metu taisykles (abi valstybės yra šalys narės šio protokolo)³⁹ ir antrasis protokolas (tik Ukraina yra valstybė narė)⁴⁰, kuris papildė 1954 m. Hagos konvencijoje įtvirtintas nuostatas dėl kultūros vertybių apsaugos, taip pat įtvirtino sustiprintos apsaugos principą, numatė sankcijas ir baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus, padarytus kultūros vertybėms ginkluotų karinių konfliktų metu.⁴¹ 1954 m. Hagos konvencija išplėtė 1899 m. ir 1907 m. Hagos konvencijų

³⁴ Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land (adopted 29 July 1899, entered into force 4 September 1900) 187 CTS 429.

³⁵ Second International Peace Conference, The Hague, *Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land*, - , International Conferences (The Hague), 18 October 1907.

³⁶ Šias konvencijas yra ratifikavusios abi tyrime nagrinėjamos šalys. State Parties. *Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899*, < <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-ii-1899/state-parties?activeTab=default> > [aplankyta 2025 03 03]. State Parties. *Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907*. <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907/state-parties?activeTab=> [aplankyta 2025 02 02].

³⁷ David A. Meyer, "The 1954 Hague Cultural Property Convention and Its Emergence into Customary International Law", *Boston University International Law Journal* 11 (1993 Fall, no. 2), p. 350.

³⁸ Žr. išnašą 8: *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention. State Parties*.

³⁹ State Parties. *Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*, < <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/protocol-convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict?hub=415#item-4> > [aplankyta 2025 01 03].

⁴⁰ States Parties. *Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* <<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/second-protocol-hague-convention-1954-protection-cultural-property-event-armed-conflict#item-3>> [aplankyta 2025 02 02].

⁴¹ Elizabeth Varner, "The Art of Armed Conflicts: An Analysis of the United States' Legal Requirements towards Cultural Property under the 1954 Hague Convention", *Creighton Law Review* 44 (2011, no. 4), p. 1191.

nuostatas.⁴² 1954 m. UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija įtvirtino „kultūros vertybės“ sampratą kaip savarankiškos teisinės kategorijos, kuriai reikalinga tarptautinė apsauga dėl kultūros paveldo prigimtinės vertės kiekvienai tautai.⁴³

1998 m. įkurtas Tarptautinis baudžiamasis teismas įtvirtino teisę patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis už kultūros vertybių naikinimą, Romos statute šią veiką kvalifikuojant kaip karo nusikaltimą bei nusikaltimus žmoniškumui.⁴⁴

Analizuojant istorinę raidą galima pastebėti, kad kultūrinio paveldo apsaugos svarba visuomenėje ir būtinybė jį saugoti ginkluoto konflikto metu palaipsniui augo, daugėjo teisinių priemonių, kuriomis saugomas kultūrinis paveldas ginkluoto konflikto metu. Tam, kad būtų galima nagrinėti šiame poskyryje įvardintus dokumentus toliau, taip pat svarbu išnagrinėti kultūrinio paveldo situaciją Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu, tai leis suvokti problemos mastą ir nagrinėjamo klausimo svarbą.

Kultūrinio paveldo situacija Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu

Šiame tyrime nėra keliamas klausimas, ar Rusijos Federacija naikina ir/ar daro žalą Ukrainos teritorijoje esančiam kultūriniam paveldui, kadangi tai jau yra visuotinai pripažintas faktas tarptautinėje erdvėje: UNESCO registruoja sunaikintą ir/ar patyrusį žalą kultūrinį paveldą Ukrainos teritorijoje,⁴⁵ Europos Parlamentas taip pat teigia, kad nuo Rusijos Federacijos invazijos į Ukrainą 2022 m. vasario 24 d. Rusijos Federacijos kariuomenė nusitaikė į kultūros vertybes, siekdama ištrinti Ukrainos kultūrą.⁴⁶ Pažymėtina, kad šiame tyrime nebus analizuojama Rusijos Federacijos teritorijoje padaryta žala kultūriniam paveldui Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu, kadangi išanalizavus visą viešai prieinamą informaciją (įskaitant ir Rusijos Federacijos platinamą informaciją) nepavyko rasti faktų, kad Rusijos Federacijos teritorijoje būtų padaryta žala kultūriniam paveldui šio ginkluoto konflikto metu.

Tam, kad suprasti, kodėl yra svarbu nagrinėti kultūriniam paveldui daromą žalą Ukrainos – Rusijos Federacijos ginkluoto konflikto metu, svarbu išanalizuoti problemos mastą. Tai leis geriau suvokti ir šio tyrimo svarbą. 2025 m. balandžio 16 d. UNESCO duomenimis nuo 2022 m. vasario 24 d. Ukrainos teritorijoje Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu yra padaryta žala 458 kultūrinio paveldo vietai – 149 religinėms vietovėms, 257 istorinės ir (arba) meninės reikšmės pastatams, 34 muziejui, 33 paminklų, 18 bibliotekų, 1 archyvu ir 2

⁴² Žr. išnašą 4: (UNESCO). 1954. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Preamble.

⁴³ Andrzej Jakubowski, "State Responsibility and the International Protection of Cultural Heritage in Armed Conflicts", *Santander Art and Culture Law Review (SAACLR)* 1 (2015, no. 2), p. 153.

⁴⁴ Fatou Bensouda, *Policy on Cultural Heritage* (International Criminal Court, 2021), p. 45

⁴⁵ Žr. išnašą 5: *Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO*.

⁴⁶ Dominika Zawacka-Klonowska, Aleksandra Glowczewska, "'Inter Arma Silent Musae'. Destroying Museums, Historical Buildings, and Monuments during the War in the Ukraine as War Crimes within the Meaning of International Law", *Review of European and Comparative Law* (2023, Special Issue), p. 142.

archeologinėms vietoms.⁴⁷ Jau 2026 m. sausio 28 d. UNESCO duomenimis bendras padarytos žalos objektams skaičius siekia 517.⁴⁸ Pastebima, kad sunaikintų ir/ar patyrusių žalą įvairaus pobūdžio kultūrinio paveldo objektų skaičiai nuolat auga ir tas augimas, esant net jau ir ketvurtiems ginkluoto konflikto metams yra labai ženklus. UNESCO šiuos skaičius atnaušina reguliariai, o tai taip pat parodo, kad Ukrainoje jau ketvirtus metus tendencingai yra naikinamas jos kultūrinis paveldas.

Kyla klausimas, ar Ukraina gali išsireikalausiti ir jei taip, tai koku būdu, kad jai būtų atlyginta patirta žala, padaryta kultūriniam paveldui. Į šį klausimą bus bandoma atsakyti vykdant tyrimą toliau. Kitame šio tyrimo skyriuje bus nagrinėjami aktualiausi dokumentai, reguliuojantys kultūrinio paveldo apsaugą ginkluoto konflikto metu ir taikomą individualiąją baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus. Tai leis teoriniu aspektu atsakyti į klausimą ar galima individuali baudžiamoji atsakomybė už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu.

TARPTAUTINĖS TEISĖS TEORINIAI ASPEKTAI DĖL INDIVIDUALIOS BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS TAIKymo UŽ KULTŪRINIAM PAVELDUI DAROMĄ ŽALĄ GINKLUOTO KONFLIKTO METU

Siekiant ištirti Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu naikinamo kultūrinio paveldo galimus teisinius sprendimus svarbu atskleisti kultūrinio paveldo apsaugos ginkluoto konflikto metu ir individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo šiems nusikaltimams tarptautinės teisės teorinius aspektus. Šiame skyriuje bus nagrinėjami tyrimui aktualūs pagrindiniai dokumentai, reguliuojantys šį tiriamą reiškinių tarptautiniu mastu, kuriais abi tyrime nagrinėjamos šalys turi vadovautis ir jų laikytis. Tai leis įvertinti, kokių atsargumo priemonių abi konflikto šalys turi imtis, siekdamos įgyvendinti tarptautinius įsipareigojimus bei atsakyti į klausimą ar šios valstybės šių įsipareigojimų laikosi bei už kokius neteisėtus veiksmus, nagrinėjamus šio tyrimo rėmuose yra taikoma individuali baudžiamoji atsakomybė už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu.

⁴⁷ *Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO* (16 April 2025), <<https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco?hub=701>> [aplankyta 2025 04 27].

⁴⁸ *Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO* (28 January 2026), <<https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco?hub=701>> [aplankyta 2026 01 30].

Tarptautinės teisės nuostatos dėl individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu: 1954 m. Hagos konvencija

Tarptautinė humanitarinė teisė, karo metu taikoma *lex specialis*, aiškiai reglamentuoja kultūros vertybių, t. y. daugiausia „materialiojo“ kultūros paveldo, apsaugą pagal 1954 m. Hagos konvenciją dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu (1954 m. Hagos konvencija). Apsauga, kurią ginkluoto konflikto atveju suteikia iki šiol vienintelė konvencija, skirta tik kultūros vertybėms yra esminė.⁴⁹ Tad ši konvencija yra svarbiausias dokumentas, apibrėžiantis kultūrinio paveldo sampratą, apsaugą ginkluoto konflikto metu ir galimas pasekmes (individualią baudžiamąją atsakomybę). Ši konvencija taip pat turi ir du protokolus. Kaip jau išdėstyta aukščiau, tiek Rusijos Federacija, tiek Ukraina yra ratifikavusios 1954 m. Hagos konvenciją ir nėra rezervavusios nei vieno konvencijos straipsnio.⁵⁰ Tai, kad abi šalys yra ratifikavusios šią konvenciją taip pat reiškia ir tai, kad abi šalys yra prisiėmusios įsipareigojimus saugoti kultūrinį paveldą, negana to, vienodai supranta, kaip kultūrinis paveldas šiuo metu vykstančiame ginkluotame konflikte tarp abiejų šalių turi būti saugomas.

Stebint viešojoje erdvėje esančią informaciją gali susidaryti nuomonė, kad tik Ukraina yra pilnai įsipareigojusi laikytis šios konvencijos nuostatų (ir laiko šią konvenciją svarbiu tarptautinės teisės dokumentu), tačiau ši nuomonė yra klaidinga. Pažymėtina, kad Rusijos Federacijos užsienio reikalų ministerija savo platinamuose pranešimuose teigia, kad Rusijos Federacija yra atsakinga 1954 m. Hagos konvencijos šalis ir viena pirmųjų ją pasirašiusių valstybių. Rusijos Federacijos užsienio reikalų ministerija nurodo, kad Rusijos Federacijos ginkluotosios pajėgos griežtai laikosi atitinkamų tarptautinių įsipareigojimų.⁵¹

Rusijos Federacijos užsienio reikalų ministerija viename iš savo išplatintų pranešimų nurodo, kad 1954 m. Hagos konvencijoje išdėstytos idėjos neprarado savo aktualumo iki šių dienų: tai kultūros paveldo išsaugojimas visoms pasaulio tautoms, pagarba kultūros vertybėms, esančioms tiek savo, tiek kitų šalių teritorijoje, ir istorinių paminklų nenaudojimas tikslams, dėl kurių ginkluoto konflikto atveju jie gali būti sunaikinti ar patirti žalą.⁵² Šis Rusijos Federacijos užsienio reikalų ministerijos pareiškimas rodo, kad Rusijos Federacija pilnai pripažįsta 1954 m. Hagos konvencijoje įtvirtintas nuostatas ir turi siekti jų laikytis.

Tuo tarpu Ukraina, kartu su UNESCO ir kitų tarptautinių organizacijų pagalba aktyviai dirba ties kultūrinio paveldo išsaugojimu Ukrainos teritorijoje, aiškiai pasisako prieš daromus nusikaltimus jos teritorijoje ir nėra išreiškusi jokių abejonių dėl šios konvencijos legitimumo.

1954 m. Hagos konvencija apibrėžia ir jos taikymo ribas. Pagal šios konvencijos 18 straipsnį visos šiame dokumente įtvirtintos nuostatos taikomos paskelbus karą arba kitokio ginkluoto

⁴⁹ Žr. išnašą 30: Christiane Johannot-Gradis, „Protecting the past for the future: How does law protect tangible and intangible cultural heritage in armed conflict?“, p. 1274.

⁵⁰ Žr. išnašą 9: *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention. State Parties.*

⁵¹ Комментарий официального представителя МИД России М.В.Захаровой в связи с 70-летием Конвенции о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта, <https://www.mid.ru/foreign_policy/news/1950941/> [aplankyta 2025 01 16].

⁵² Ten pat.

konflikto tarp dviejų ar daugiau aukštesnių susitariančių šalių atveju, net jeigu viena ar daugiau iš tų šalių karinės padėties nepripažįsta.⁵³ Taigi, šios konvencijos nuostatos Rusijos Federacijos – Ukrainos konflikte yra taikomos.

Pagal 1954 m. Hagos konvencijos 3 straipsnį, konvencijos šalys taikos metu įsipareigoja pasirengti užtikrinti savo teritorijoje ir kitų šalių teritorijose esančių kultūros vertybių apsaugą nuo galimų ginkluoto konflikto padarinių.⁵⁴ Tai reiškia, kad ne tik Rusijos Federacija yra atsakinga už tai, kad Ukrainos teritorijoje neatsirasitų jokios žalos Ukrainos kultūriniam paveldui, tai taip pat įtvirtina pareigą Ukrainai saugoti kultūrinį paveldą ginkluoto konflikto metu bei iki jo. Nepaisant to, Andrera Cuning nustatė, kad konvencijoje nenurodomi jokie konkretūs reikalavimai kaip kultūrinį paveldą reikia saugoti, kas sudaro prielaidas, kad šalys už šios nuostatos nesilaikymą niekaip nebus sankcionuotos.⁵⁵

Jan Hladik nustatė, kad 4 konvencijos straipsnis iš esmės įtvirtina absoliučią apsaugą kultūriniam paveldui tiek ginkluoto konflikto metu, tiek prieš prasidedant ar pasibaigus jam. Konvencija nurodo tik dvi išimtis šiai imperatyviai nuostatai: kai kultūrinis paveldas yra paverstas kariniu objektu ir kai nėra kito būdo pasiekti karinį pranašumą⁵⁶ (karinio būtinumo principas)⁵⁷ konflikte kaip tik nukreipus karo veiksmus prieš tą objektą.⁵⁸ Visais kitais atvejais už padarytą žalą kultūriniam paveldui pagal šią konvenciją yra taikoma individuali baudžiamoji atsakomybė.

Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komitetas atliko tyrimą,⁵⁹ kuriame padaryta išvada, kad įsipareigojimai saugoti kultūrinį paveldą yra nusistovėjusi paprotinės teisės normų visuma, taip

⁵³ Žr. išnašą 4: (UNESCO). 1954. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Art. 18.

⁵⁴ Žr. išnašą 4: (UNESCO). 1954. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Art. 3.

⁵⁵ Andrera Cuning, "The Safeguarding of Cultural Property in Times of War & (and) Peace", *Tulsa Journal of Comparative & International Law* 11 (2003 Fall, no. 1), p. 233.

⁵⁶ Jan Hladik, "The 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and the notion of military necessity", *International Review of Red Cross* 81 (1999 September, no. 835), p. 622.

⁵⁷ Karinio būtinumo principas (kalbant apie atakas prieš kultūrinį paveldą ginkluoto konflikto metu) neturi vieno bendro apibrėžimo tarptautinėje humanitarinėje teisėje. Šis principas yra skirtas pabrėžti jėgos panaudojimo, kuri peržengia ribas, priešui nugalėti, draudžiamumą. Pagal šį principą viskas, kas gali būti laikoma būtina, ne visada yra leistina ginkluoto konflikto metu, bet viskas, kas leistina, taip pat turi būti būtina. Pagal šį principą negalima naudoti karinės jėgos, nebent tai būtina ginkluoto konflikto tikslams pasiekti; ir vis dažniau išskiriama leistinoji išimties dėl karinio būtinumo funkcija, t. y., kad karinio būtinumo atvejais jėga gali būti naudojama situacijose, kuriose ji kitu atveju būtų nepateisinama. Pagal bendrą principą laikytina, kad karo taisyklės visada privalomos kariaujančioms šalims ir jų negalima nepaisyti net karinio būtinumo atvejais, kartais jos gali būti aiškinamos kaip „išskirtinės praktinės būtinybės aplinkybės“, kurios yra numatytos aiškiomis išlygomis pirminėms taisyklėms, kai įtikinamas, bet teisėtas ir proporcingas interesas reikalauja kitaip. Berenika Drazewska, *Military Necessity in International Cultural Heritage Law* (BRILL, 2021), p. 85, 86, 89.

⁵⁸ Žr. išnašą 9: 1999. Second Protocol to The Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Art. 6.

⁵⁹ Jean-Marie Henckaerts, Louise Doswald-Beck (eds.), *Customary International Humanitarian Law, Vol. 1: Rules* (New York: Cambridge University Press, 2005), p. 137.

pat įpareigojanti atkurti iš karinės okupacijos teritorijų išvežtas kultūros vertybes.⁶⁰ Tad svarbu išsiaiškinti ir kaip kultūrinis paveldas ginkluoto konflikto metu turi būti saugomas.

1954 m. Hagos konvencija yra įtvirtinusi nuostatas kaip saugotinas kultūrinis paveldas turi būti žymimas. Konvencijoje yra įtvirtinta tarptautiniu mastu pripažįstama emblema – mėlynas skydas – kuriuo žymimos saugomos kultūros vertybės bei su saugomomis kultūros vertybėmis dirbantis personalas.⁶¹ Anot mokslininkų Mokhamad Gisa Vitrana ir Anna Anindita Nur Pustika, ši nuostata sukelia pareigas visoms konflikto šalims. Valstybė, kurios teritorijoje yra kultūrinis paveldas turi pareigą jį specialiai pažymėti, o antroji ginkluoto konflikto šalis – neatakuoti specialiu ženklu pažymėto kultūrinio paveldo ir su juo dirbančio personalo. Mėlynojo skydo egzistavimas ant kultūrinio paveldo objekto yra esminis dalykas, siekiant jam suteikti apsaugą pagal 1954 m. Hagos konvenciją.⁶²

Taigi, šios Konvencijos nuostatų turi laikytis tiek Ukraina, tiek Rusijos Federacija. Ši Konvencija įtvirtina individualios baudžiamosios atsakomybės taikymą.

Kitame šio tyrimo poskyryje bus nagrinėjamas 1954 m. Hagos konvencijos protokolų indėlis siekiant apibrėžti kultūrinio paveldo apsaugą tarptautiniu mastu.

Tarptautinės teisės nuostatos dėl individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu: 1954 m. Hagos konvencijos pirmasis ir antrasis protokolai

Pirmasis konvencijos protokolai apibrėžia kultūros vertybių apsaugą okupuotose teritorijose.⁶³ Mokslininkai, tokie kaip Patrick J. O'Keefe, yra priėję išvados, jog šis protokolai yra visiškai neveiksminga teisinė priemonė, pagal ją per visą jos gyvavimo laikotarpį nėra imtasi jokių veiksmų nubausti pažeidus šio protokolo nuostatas.⁶⁴ Tad iš esmės šiame protokole įtvirtintos teisės nuostatos nebūtų labai veiksmingos siekiant Ukrainai apginti savo pažeistas teises.

Tarptautinė bendruomenė yra ėmusi papildomų priemonių siekdama apsaugoti kultūrinį paveldą ginkluoto konflikto metu 1999 m. sudarydama antrąjį 1954 m. Hagos konvencijos protokolą, kuris nustato sustiprintą kultūros vertybių apsaugos lygį (sustiprintą apsaugą) taip pat paaiškina baudžiamosios atsakomybės ir jurisdikcijos sampratą šio klausimo atžvilgiu. Kaip nustatė Nout Van Woudenberg ir Lijnzaad Liesbeth, Antrąjį konvencijos protokolą buvo nutarta sudaryti dėl penkių priežasčių: karinės išimties, atsargumo priemonių, specialiosios apsaugos

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Julie Dzerowicz, "Review of history and identity under attack: protecting cultural heritage in conflict", *NATO Parliamentary Assembly* (2024), p. 2.

⁶² Mokhamad Gisa Vitrana and Anna Anindita Nur Pustika, "The Existence of The Blue Shield Emblem on Cultural Heritage Property in Armed Conflict", *Dialogia Iuridica*, (2023,15(1)), p. 6. Doi <https://doi.org/10.28932/di.v15i1.6586>.

⁶³ Žr. išnašą 5: 1954. Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict.

⁶⁴ Patrick J. O'Keefe, "The First Protocol to the Hague Convention Fifty Years on", *Art Antiquity and Law* 9 (2004 June, no. 2), p. 99.

sistemos, individualios baudžiamosios atsakomybės ir institucinių aspektų.⁶⁵ UNESCO taip pat yra patvirtinusi sustiprintos apsaugos kultūrinio paveldo sąrašą – šiame sąraše esančios kultūrinės vertybės negali būti naikinamos, joms daroma žala ar jos naudojamos kariniais tikslais.⁶⁶ Ukraina yra ratifikavusi šį protokolą, tačiau Rusijos Federacija ne.⁶⁷ Pagal Antrojo 1954 m. Hagos konvencijos protokolo trečiąjį straipsnį Ukraina vis tiek yra saistoma šio protokolo nuostatų Ukrainos – Rusijos Federacijos ginkluoto konflikto metu.⁶⁸

Antrasis protokolas taip pat praplečia 1954 m. Hagos konvencijos 3 straipsnį, ir kitaip nei konvencijoje, paaiškina kaip konkrečiai taikos metu valstybė (šiuo atveju Ukraina) turi iš anksto apsaugoti savo kultūrinį paveldą, t.y. inventorizacijų rengimas, avarinių apsaugos nuo gaisro ar konstrukcijų griūties priemonių planavimas, pasirengimas kilnojamųjų kultūros vertybių išvežimui arba tinkamos tokių vertybių apsaugos vietoje užtikrinimas ir kompetentingų institucijų, atsakingų už kultūros vertybių apsaugą, paskyrimas.⁶⁹ Nors Ukraina iš tiesų dėjo visas pastangas apsaugoti savo kultūrinį paveldą prasidėjus ginkluotam konfliktui, nėra randama informacijos, kad Ukraina ruošėsi apsaugoti savo kultūrinį paveldą dar iki ginkluoto konflikto pradžios. Tad, jei šis protokolas bus taikomas šio ginkluoto konflikto metu, Ukraina taip pat bus ne iki galo išpildžiusi savo įsipareigojimus.

Pagal pirmą Antrojo protokolo dalį valstybės, kurios yra protokolo šalys, privalo nustatyti jurisdikciją nusikaltimams prieš kultūrinį paveldą⁷⁰, jeigu juos jų teritorijoje padarė vienas iš jų piliečių ar kai įtariamas nusikaltėlis yra jos teritorijoje.⁷¹ Pagal Antrojo protokolo 15 str. 2 d. kiekviena šalis turi imtis priemonių, kad šie nusikaltimai būtų įtraukti į nacionalinę teisę, būtų laikomi baudžiamaisiais nusikaltimais ir būtų baudžiami tinkamomis bausmėmis, laikantis nuostatos, kad už tokius nusikaltimus individuali baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma ir įsakymus, tokius nusikaltimus atlikti, davusiems asmenims⁷². Antrasis 1954 m. Hagos konvencijos protokolas kalba konkrečiai apie individualią baudžiamąją atsakomybę,⁷³ kuri ir yra nagrinėjama kaip šio tyrimo objektas. Šiuo atveju, nors Rusija yra neratifikavusi Antrojo 1954 m. Hagos konvencijos protokolo, Ukraina vis tiek yra saistoma jo nuostatų ir turi pareigą patraukti

⁶⁵ Nout Van Woudenberg, Lijnzaad Liesbeth, *Protecting Cultural Property in Armed Conflict: An Insight into the 1999 Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*, (International humanitarian law studies, 2010), p. 22.

⁶⁶ Žr. išnašą 61: Julie Dzerowicz, “Review of history and identity under attack: protecting cultural heritage in conflict”, p. 2.

⁶⁷ Žr. išnašą 40: States Parties. Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict.

⁶⁸ Žr. išnašą 9: 1999. Second Protocol to The Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Art. 3.

⁶⁹ Žr. išnašą 55: Andrera Cuning, "The Safeguarding of Cultural Property in Times of War & (and) Peace", p. 236.

⁷⁰ Žr. išnašą 9: 1999. Second Protocol to The Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Art. 15.

⁷¹ Žr. išnašą 65: Nout Van Woudenberg, Lijnzaad Liesbeth, *Protecting Cultural Property in Armed Conflict: An Insight into the 1999 Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*, p. 112.

⁷² Žr. išnašą 9: 1999. Second Protocol to The Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Art. 15.2.

⁷³ Federica Botti, Cristina Bianchi, “Cultural Heritage and Religious Phenomenon between Urbicide and Cancel Culture: The Other Side of the Russian–Ukrainian Conflict”, [Law and Religion in Europe in an Age of Fear and Insecurity](#) (2023, Special Issue), p. 11.

atsakingus asmenis baudžiamojon atsakomybėn. Iš esmės Antrasis 1954 m. Hagos konvencijos protokolai tik paaiškina ir praplečia 1954 m. Hagos konvencijoje įtvirtintas nuostatas, buvo sudarytas su siekiu suvienodinti esamą praktiką tarptautinėje erdvėje šiuo klausimu.

Andrzej Jakubowski nustatė, kad jeigu būtų ginčijama, ar Antrasis protokolai iš tikrųjų galioja Ukrainos – Rusijos Federacijos ginkluotame konflikte, būtų galima individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo būtinybę grįžti 1954 m. Hagos konvencija, kuri taip pat nustato visapusišką valstybių narių pareigų rinkinį, įskaitant pareigą patraukti baudžiamojon atsakomybėn tokių veiksmų padarymu įtariamus asmenis.⁷⁴

Taigi, iš teorinės pusės yra galima individuali baudžiamoji atsakomybė už materialiam kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu. Kitame skyriuje bus siekiama atskleisti, ar individuali baudžiamoji atsakomybė yra taikoma ir praktikoje, bei kokiuose teismuose būtų galima traukti individualiojo baudžiamojon atsakomybėn už kultūriniam paveldui padarytą žalą ginkluoto konflikto metu.

TARPTAUTINĖS TEISĖS PRAKTINIAI ASPEKTAI DĖL INDIVIDUALIOS BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS TAIKymo UŽ KULTŪRINIAM PAVELDUI DAROMĄ ŽALĄ RUSIJOS FEDERACIJOS – UKRAINOS GINKLUOTO KONFLIKTO METU

Siekiant ištirti Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu galimus teisinius sprendimus ryšium su kultūriniam paveldui daroma žala, svarbu atskleisti kultūrinio paveldo apsaugos ginkluoto konflikto metu ir individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo šiems nusikaltimams tarptautinės teisės praktinius aspektus. Šiame skyriuje bus nagrinėjami tyrimui aktualūs tarptautinių teismų sprendimai ir teismai, tinkami nagrinėti nusikaltimus, tiriamus šiame tyrime. Ši analizė leis įvertinti, koks yra tinkamiausias teismas nagrinėti bylas, susijusias su kultūriniam paveldui daroma žala Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu.

Tarptautinės teisės nuostatos dėl individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu: teismų praktika

Kultūrinio paveldo apsauga yra moralinė, teisinė ir strateginė būtinybė.⁷⁵ Tad būtina išnagrinėti šio nusikaltimo praktinius aspektus, kas ir bus daroma šiame poskyryje.

⁷⁴ Žr. išnašą 43: Andrzej Jakubowski, "State Responsibility and the International Protection of Cultural Heritage in Armed Conflicts", p. 153.

⁷⁵ Žr. išnašą 61: Julie Dzerowicz, "Review of history and identity under attack: protecting cultural heritage in conflict", p. 1.

Jurisdikciją dėl nusikaltimų, susijusių su kultūrinio paveldo naikinimu turi Tarptautinis baudžiamasis teismas. Nusikaltimai naikinant/darant žalą kultūriniam paveldui nagrinėti tarptautiniame baudžiamajame teisme (toliau – TBT, *angl. ICC*), byloje Prokuroras prieš Ahmad Al Faqi Al Mahdi.⁷⁶ Al Mahdi buvo kaltinamas 10 religinių ir istorinių pastatų, saugomų UNESCO 1972 m. Kultūros paveldo konvencijos Timbuktu mieste, sunaikinimu. Buvo nustatyta, kad Al Mahdi būdamas vadovu, vadovavo ir prižiūrėjo atakas prieš nurodytus kultūros vertybių objektus. Jis išrinko atakuojamus objektus, nustatė veiksmų eigą, tiekė išteklius atakai, davė nurodymus, taip pat dalyvavo kiekvienos atakos metu. Šioje byloje kultūros paveldo naikinimas buvo vienintelis ir pagrindinis TBT bylos klausimas.⁷⁷

2016 m. TBT nuteisė kalėti Ahmad Al Faqi Al Mahdi dėl karo nusikaltimo, su tikslu tyčia naikinti istorinę, religinę ir kultūrinę reikšmę turinčias kultūrinio paveldo vietas.⁷⁸ Kaip nustatė mokslininkė P. Casaly, šioje byloje buvo pripažinta ir tai, kad nusikaltimai prieš kultūrinį paveldą yra lengvesnio pobūdžio, nei nusikaltimai prieš žmones. Anot P. Casaly, toks TBT aiškinimas gali turėti neigiamos įtakos ateityje nagrinėjant nusikaltimus, susijusius su kultūrinio paveldo naikinimu/daroma žala ginkluoto konflikto metu.⁷⁹

Anot J. Dzerowicz, TBT byla Prokuroras prieš Ahmad Al Faqi Al Mahdi buvo pirmoji byla, kurioje kultūros objektų naikinimas buvo traktuojamas kaip atskiras nusikaltimas.⁸⁰ Tad nepaisant teismo nuomonės, kad nusikaltimai prieš kultūrinį paveldą nėra tokie sunkūs kaip prieš žmones, remdamasi šia byla, Ukraina galėtų atsakingus Rusijos Federacijos asmenis už kultūrinio paveldo naikinimą Ukrainos teritorijoje bandyti patraukti ne tik prijungdama šį klausimą prie bendro Rusijos Federacijos piliečių nusikaltimus nagrinėjančio teismo proceso, bet ir keldama atskirą bylą, siekdama pabrėžti šio nusikaltimo sunkumą ir patirtą žalą. Tokiu būdu būtų pradėtas kurti precedentas, kada valstybėms atsirastų pagrindas rimčiau žiūrėti į nusikaltimus kultūriniam paveldui, kadangi tikėtina, kad šiuos nusikaltimus pradėjus nagrinėti atskirai – skiriamos bausmės būtų didesnės (dėl parodytos svarbos šiam nusikaltimui, kuris turi ir labai didelį moralinį ir kultūrinį aspektą tautiškumui).

Taigi, kultūrinis paveldas yra svarbi ir saugotina vertybė. Nors teismai ir tarptautinė bendruomenė pripažįsta ypatingą reikalingumą saugoti kultūrinį paveldą ginkluoto konflikto metu, tačiau pasigendama ryžtingesnių veiksmų ir labiau nuo kultūrinio paveldo naikinimo atgrasančių teismų sprendimų. Neretai kultūrinio paveldo naikinimo klausimai būna nagrinėjami vienoje byloje kartu su kitais ginkluoto konflikto šalių nusikaltimais, kas sumenkina šio nusikaltimo svarbą.

Kitame poskyryje liko atsakyti į pagrindinį klausimą – ištirti kokiame teisme Ukraina galėtų ginti savo teises dėl kultūriniam paveldui padarytos žalos ginkluoto konflikto metu.

⁷⁶ International Criminal Court: *The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi* (Judgment and Sentence), ICC-01/12-01/15, 27 September 2016.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ Žr. išnašą 11: Paige Casaly, "Al Mahdi before the ICC: Cultural Property and World Heritage in International Criminal Law", p.1207, 1214.

⁸⁰ Žr. išnašą 61: Julie Dzerowicz, "Review of history and identity under attack: protecting cultural heritage in conflict", p. 3.

Tarptautinės teisės nuostatos dėl individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu: teismai ir praktinis požiūris į Rusijos Federacijos – Ukrainos konfliktą

Šiuo metu vis dažniau kylant kalboms apie taikų ginkluoto konflikto sprendimo būdą nėra aišku ar Ukrainai tektų kreiptis į teismą dėl šiame tyrime nagrinėjamo nusikaltimo. Tačiau nepaisant šios abejonės yra naudinga ištirti, koku būdu ir kaip Ukrainai būtų naudingiausia ginti savo pažeistas teises, kadangi šis tyrimas galėtų būti naudingas ir kilus kitam ginkluotam konfliktui, tarp skirtingų šalių. Šiame poskyryje bus nagrinėjami teismai, kuriuose Ukraina galėtų ginti savo teises į sunaikintą/patyrusį žalą kultūrinį paveldą. Atlikus analizę bus siekiama atrinkti tinkamiausią teisminę instituciją.

Ukrainos nacionaliniai teismai

Kaip jau yra išnagrinėta, Ukraina pagal Antrąjį 1954 m. Hagos konvencijos protokolą turi pareigą savo nacionalinėje teisėje nusimatyti galimybę traukti asmenis baudžiamojon atsakomybėn už kultūriniam paveldui padarytą žalą pagal 1954 m. Hagos konvenciją. Šiuo metu Ukraina turėtų galėti pradėti nacionalinius baudžiamuosius procesus.⁸¹

Atlikus Ukrainos nacionalinių teisės aktų analizę nerasta nuostatų, kuriomis remdamasi Ukraina savo nacionaliniuose teismuose galėtų asmenis traukti individualiojon baudžiamojon atsakomybėn už kultūriniam paveldui daromą žalą ginkluoto konflikto metu.

Ukrainos baudžiamojo kodekso 438 straipsnis kalba apie baudžiamąją atsakomybę už žiaurų elgesį su karo belaisviais ar civiliais, civilių gyventojų deportaciją priverstiniam darbui, nacionalinių lobių grobstymą okupuotose teritorijose, tarptautinių dokumentų draudžiamų karo metodų naudojimą ar bet kokius kitus Ukrainos Aukščiausiosios Rados (Parlamento) patvirtintų tarptautinių dokumentų, pripažintų karo taisyklių pažeidimus ir įsakymų davimą tokius veiksmus atlikti.⁸² Galbūt ir galima būtų šį straipsnį pritempti ir juo remiantis taikyti baudžiamąją atsakomybę už kultūriniam paveldui daromą žalą, tačiau kol kas tokių Ukrainos nacionalinių teismų bandymų nerasta.

2025 m. kovo mėnesį Ukrainos Aukščiausioji Rada priėmė įstatymo Nr. 12310 projektą dėl baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus kultūros paveldui, įskaitant neteisėtus kasinėjimus ir objektų sugadinimą.⁸³ Tačiau tai kol kas yra tik projektas neturintis įstatymo galios.

⁸¹ Žr. išnašą 65: Nout Van Woudenberg, Lijnzaad Liesbeth, Protecting Cultural Property in Armed Conflict: An Insight into the 1999 Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict.

⁸² Ukrainian Кримінальний Кодекс України, N 2341-III від 05.04.2001 (редакція від 26.04.2017), Art. 438.

⁸³ Strengthening accountability for crimes against cultural heritage: The Rada adopted the bill as a basis. < <https://unn.ua/en/news/strengthening-accountability-for-crimes-against-cultural-heritage-the-rada-adopted-the-bill-as-a-basis>> [aplankyta 2025 04 03].

Ukrainos valstybės institucijos, kalbėdamos apie individualią baudžiamąją atsakomybę už kultūriniam paveldui daromą žalą akcentuoja, kad tai turėtų būti tarptautinė, o ne nacionalinė baudžiamoji atsakomybė.⁸⁴

Anot tarptautinės baudžiamosios justicijos šalininko Cassese'as, tarptautiniai sprendimai susiję su karo nusikaltimais, nusikaltimais žmoniškumui ir genocidu turi pranašumą prieš nacionalinius sprendimus, ypač prieš nacionalinius teismus teritorijoje, kurioje įvyko žiaurumai.⁸⁵

Be to, pats šių nusikaltimų pobūdis, tarptautinės teisės pažeidimai, ragina priimti tarptautinį sprendimą, o tarptautiniai teisėjai turi geresnes sąlygas būti nešališkais.⁸⁶

Taigi, šiuo metu Ukraina negali tirti nusikaltimų prieš kultūrinį paveldą, padarytų ginkluoto konflikto metu, kadangi neturi priimtų tinkamų nacionalinių teisės aktų.

Tarptautinis baudžiamasis teismas

1998 m. Romos statutas suteikia Tarptautiniam baudžiamajam teismui jurisdikciją nusikaltimams prieš kultūros paveldą ar turintiems įtakos kultūros paveldui. Pagal Romos statuto 8 straipsnio 2 dalies b punkto ix papunktį ir 8 straipsnio 2 dalies e punkto iv papunktį, kurie atitinkamai taikomi tarptautiniams ir netarptautiniams ginkluotiems konfliktams, tyčia nukreipti atakas prieš, be kitų objektų, pastatus ir paminklus, kurie patenka į platųjį kultūros vertybių, kurios nėra naudojamos kariniams tikslams, apibrėžimas yra karo nusikaltimas. Išpuoliai prieš kultūros paveldą taip pat gali būti nusikaltimais žmoniškumui pagal 7 straipsnio 1 dalies h punktą, jei nustatoma, kad tai prilygsta persekiojimui, t.y. kai sistemingi ir plačiai paplitę išpuoliai yra įvykdyti prieš konkrečią grupę dėl rasinių, tautinių, etninių, kultūrinių ar religinių priežasčių, be kita ko, kaip valstybės – ar kitaip organizuotos – politikos dalis.⁸⁷ Taigi, individuali baudžiamoji atsakomybė gali kilti pagal dvi nusikaltimų rūšis (karo nusikaltimas ir nusikaltimai žmoniškumui). Be to, tai gali padėti parodyti konkretų ketinimą ir akivaizdų modelį, kurio reikalaujama pagal 6 straipsnį kaltinimams genocido nusikaltimu.⁸⁸ Tai šiuo atveju padėtų Ukrainai pastiprinti savo poziciją, jei pastaroji bandytų įrodinėti, kad Rusijos Federacija Ukrainos teritorijoje vykdė genocidą.

TBT bylas nagrinėja, kai valstybė nenori arba tikrai negali atlikti tyrimo ar nagrinėti bylos baudžiamąja tvarka (jei priklauso valstybei nagrinėti bylą pagal jos turimą jurisdikciją).⁸⁹ Tam, kad nustatytų, ar valstybė kokios nors konkrečios bylos negali nagrinėti, teismas įvertina, ar konkreti valstybė dėl visiškos arba didelės nacionalinės teismų sistemos suirutės ar šios sistemos nebuvimo negali suimti kaltinamojo arba gauti būtinų įrodymų ir liudytojų parodymų, arba dar dėl kokios nors kitos priežasties negali atlikti teismo nagrinėjimo.⁹⁰ Šiuo metu TBT galėtų nagrinėti bylą, kadangi Ukraina pati neturi tinkamos teisinės bazės.

⁸⁴ Russia must bear international legal responsibility for the destruction of cultural heritage in Ukraine. < <https://mcsc.gov.ua/news/rosiya-maye-ponesty-mizhnarodno-pravovu-vidpovidalnist-za-rujnuvannya-kulturnoyi-spadshhyny-v-ukrayini/> > [aplankyta 2025 04 01].

⁸⁵ Žr. išnašą 31: Elies van Sliedregt, “The Curious Case of International Criminal Liability”, p. 2.

⁸⁶ Ten pat, p. 3.

⁸⁷ Žr. išnašą 44: Fatou Bensouda, *Policy on Cultural Heritage*.

⁸⁸ Ten pat.

⁸⁹ UN General Assembly, Rome Statute of the International Criminal Court (last amended 2010), ISBN No. 92-9227-227-6, UN General Assembly, 17 July 1998, Art. 17.1.a.

⁹⁰ Žr. išnašą 89: Rome Statute of the International Criminal Court, Art. 17.3.

TBT gali vykdyti jurisdikciją šio ginkluoto konflikto atžvilgiu, kadangi Ukraina 2015 m. deklaracija pripažino TBT jurisdikciją nuo 2014 m. vasario 20 d.⁹¹ ir nuo 2025 m. tapo TBT Romos statuto valstybe nare.⁹² Tiesa, šioje vietoje yra ir keletas teisinių niuansų. Ukraina kartu ratifikavo ir deklaraciją, pagal Romos Statuto 124 str. „Nepaisant 12 straipsnio 1 ir 2 dalių, valstybė, tapdama Statuto Šalimi, gali pareikšti, kad septynerius metus po šio Statuto įsigaliojimo toje valstybėje ji nepripažįsta Teismo jurisdikcijos 8 straipsnyje nurodytų nusikaltimų kategorijai, jei jos piliečiai yra įtariamai padarius nusikaltimą arba nusikaltimas padarytas jos teritorijoje.“⁹³ Ši ratifikuota deklaracija vertintina skeptiškai, nes galimai Ukraina taip sau užkirto kelią Tarptautinio Baudžiamojo teismo sprendimams. Kyla klausimų ir kaip ši Ukrainos deklaracija galėtų paveikti ir jau TBT vykstančius teisinius procesus. Teigiama, kad ši deklaracija galioja tik karo nusikaltimams. Tad teoriškai Ukraina net ir neatšaukusi šios deklaracijos toliau galėtų ginti savo teises į kultūrinį paveldą per nusikaltimus žmoniškumui šiame teisme. Tarptautinėje erdvėje šis Ukrainos sprendimas vertinamas nevienareikšmiškai. Visgi, Ukraina nurodo, kad ši deklaracija jai kelio ginti savo teises neužkirs.

TBT gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn ne tik vadovai, bet ir (be keleto išimtinių atvejų) nusikaltimus padaręs asmenys vykdydami vyriausybės arba ginkluoto ar civilinio vadovo įsakymą.⁹⁴ Svarbu pažymėti, kad įvykdytiems nusikaltimams žmoniškumui ir genocidui išimties⁹⁵, kada asmuo galėtų būti netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn nėra taikomos.

Pagal Romos statuto 58 straipsnio 1 dalį, prasidėjus tyrimui Ikiteisminio tyrimo komisija gali išduoti suėmimo orderį įtariamajam.⁹⁶ Šį sprendimą turi vykdyti visos Romos statuto valstybės narys, jei įtariamasis yra jų valstybėje. Tačiau šiuo atveju pastebimas teismo sprendimų vykdytinumo trūkumas. 2023 m. Vladimirui Putinui buvo išduotas suėmimo orderis dėl karo nusikaltimų – neteisėto Ukrainos gyventojų (vaikų) deportavimo ir neteisėto Ukrainos gyventojų (vaikų) perkėlimo iš okupuotų Ukrainos teritorijų į Rusijos Federaciją.⁹⁷ Tačiau 2024 m. rugsėjo mėn. V. Putinui apsilankius Mongolijoje, kuri yra Romos statuto valstybė narė⁹⁸ TBT suėmimo orderis nebuvo įvykdytas, nors Mongolijos vyriausybė pagal Romos statutą privalėjo tai padaryti.⁹⁹ TBT atliko tyrimą dėl šio atvejo ir pateikė išvadą pagal Romos statuto 87 straipsnio 7 dalį dėl to, kad Mongolija nevykdo teismo prašymo bendradarbiauti suimant ir perduodant

⁹¹ Ukraine accepts ICC jurisdiction over alleged crimes committed since 20 February 2014 <<https://www.icc-cpi.int/news/ukraine-accepts-icc-jurisdiction-over-alleged-crimes-committed-20-february-2014>> [aplankyta 2025 02 02].

⁹² ICC welcomes Ukraine as a new State Party <<https://www.icc-cpi.int/news/icc-welcomes-ukraine-new-state-party>> [aplankyta 2025 02 02].

⁹³ Žr. išnašą 89: Rome Statute of the International Criminal Court, Art. 8.

⁹⁴ Žr. išnašą 89: Rome Statute of the International Criminal Court, Art. 33.1.

⁹⁵ Žr. išnašą 89: Rome Statute of the International Criminal Court, Art. 33.2.

⁹⁶ Žr. išnašą 89: Rome Statute of the International Criminal Court, Art. 58.1.

⁹⁷ Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova <<https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>> [aplankyta 2025 02 15].

⁹⁸ Mongolia <<https://asp.icc-cpi.int/states-parties/asian-states/mongolia>> [aplankyta 2025 03 01].

⁹⁹ Ukraine situation: ICC Pre-Trial Chamber II finds that Mongolia failed to cooperate in the arrest and surrender of Vladimir Vladimirovich Putin and refers the matter to the Assembly of States Parties <<https://www.icc-cpi.int/news/ukraine-situation-icc-pre-trial-chamber-ii-finds-mongolia-failed-cooperate-arrest-and>> [aplankyta 2025 03 01].

Vladimirą Vladimirovičių Putiną ir perduodant jį į valstybių, konvencijos šalių, asamblėją,¹⁰⁰ kurioje nieko, apart išreikštos pozicijos, kad Mongolija pažeidė Romos statutą nėra.

Nepaisant TBT trūkumų, tačiau vertinant Al Mahdi bylą ir TBT statutą, TBT yra tinkama institucija Ukrainai ginti savo teises dėl ginkluoto konflikto metu padarytos žalos kultūriniam paveldui ir patraukti atsakingus asmenis individualiojo baudžiamojo atsakomybės.

Ad hoc teismai

Šiuo metu yra dedamos pastangos įkurti specialųjį tribunolą agresijos nusikaltimams prieš Ukrainą.¹⁰¹ Karo nusikaltimai ir nusikaltimai žmoniškumui galėtų būti įtraukti į tokio teismo jurisdikciją,¹⁰² o tai reikštų, kad tada tai galėtų apimti ir nusikaltimus prieš kultūrinį paveldą.

Taigi, apibendrinant galima daryti išvadą, kad šiuo metu tinkamiausias teismas traukti asmenis individualiojo baudžiamojo atsakomybės už kultūriniam paveldui padarytą žalą Rusijos Federacijos – Ukrainos ginkluoto konflikto metu yra Tarptautinis baudžiamasis teismas. Įkūrus ad hoc teismą šis neabejotinai taip pat taptų itin tinkama institucija. Patraukus asmenį individualiojo baudžiamojo atsakomybės iš to asmens būtų galima išsireikalausti atlyginti žalą.

IŠVADOS

Vykstant ginkluotam konfliktui tarp Ukrainos ir Rusijos Federacijos išryškėjo poreikis tirti individualios baudžiamosios atsakomybės taikymo ginkluoto konflikto metu problematiką. Atlikus tyrimą nustatyta:

1. Pagal 1954 m. Hagos konvenciją saugotinas paveldas yra įvardijamas kaip kultūros vertybės. Pagrindinė prielaida individualiajai baudžiamajai atsakomybei taikyti tiek tarptautiniuose, tiek nacionaliniuose teismuose yra kaltės principas. Kultūrinio paveldo apsaugos svarba visuomenėje ir būtinybė jį saugoti ginkluoto konflikto metu palaipsniui auga. Rusijos Federacijos teritorijoje šio ginkluoto konflikto metu žala kultūriniam paveldui nėra padaryta. Ukrainoje jau ketvirtus metus tendencingai yra naikinamas jos kultūrinis paveldas, fiksuojamas UNESCO.
2. Už kultūriniam paveldui daromą žalą Ukrainos – Rusijos Federacijos ginkluoto konflikto metu yra galima individuali baudžiamoji atsakomybė. Individuali baudžiamoji atsakomybė įtvirtinta 1954 m. Hagos konvencijoje ir jos protokoluose. .
3. Ukrainos nacionaliniai teismai netinkami individualiajai baudžiamajai atsakomybei taikyti, nes Ukraina vis dar nėra įvykdžiusi savo pareigos priimti nacionalinius teisės aktus, kurių pagrindu galėtų tai daryti. Ukraina galėtų savo teises šiuo klausimu ginti specialiajame tribunole, jei toks būtų įsteigtas ir, jei to ad hoc teismo statute būtų įtvirtinta galimybė traukti asmenis baudžiamojo atsakomybės už padarytą žalą kultūriniam paveldui. Tyrimo metu padaryta išvada, kad tinkamiausias teismas yra

¹⁰⁰ Finding under article 87(7) of the Rome Statute on the non-compliance by Mongolia with the request by the Court to cooperate in the arrest and surrender of Vladimir Vladimirovich Putin and referral to the Assembly of States Parties, ICC-01/22-90, 24 October 2024.

¹⁰¹ Secretary General welcomes major step towards creating a Special Tribunal for Ukraine < <https://www.coe.int/en/web/portal/-/secretary-general-welcomes-major-step-towards-creating-a-special-tribunal-for-ukraine> > [aplankyta 2025 03 03].

¹⁰² Holding Russia accountable https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/holding-russia-accountable_en [aplankyta 2025 04 21].

tarptautinis baudžiamasis teismas. Patraukus asmenį individualiojon baudžiamojon atsakomybėn iš to asmens būtų galima išsireikalausti atlyginti žalą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Moksliniai šaltiniai

1. Blake, Janet. "On Defining the Cultural Heritage". *International & Comparative Law Quarterly* (2000, 49(1)): 61-85. doi:10.1017/S002058930006396X.
2. Botti, Federica and Bianchi, Cristina. "Cultural Heritage and Religious Phenomenon between Urbicide and Cancel Culture: The Other Side of the Russian-Ukrainian Conflict". *Law and Religion in Europe in an Age of Fear and Insecurity* (2023, Special Issue).
3. Casaly, Paige. "Al Mahdi before the ICC: Cultural Property and World Heritage in International Criminal Law". *Journal of International Criminal Justice* 14 (2016 December, no. 5):1199-1220.
4. Crowe, David M. *War Crimes, Genocide, and Justice: A Global History* (New York: Palgrave Macmillan, 2014). doi: 10.1057/9781137037015.
5. Cunning, Andrera. "The Safeguarding of Cultural Property in Times of War & (and) Peace". *Tulsa Journal of Comparative & International Law* 11 (2003 Fall, no. 1).
6. Drazewska, Berenika. *Military Necessity in International Cultural Heritage Law*. Brill (2021).
7. Dzerowicz, Julie. "Review of history and identity under attack: protecting cultural heritage in conflict". *NATO Parliamentary Assembly* (2024).
8. Gerstenblith, Patty. "The Destruction of Cultural Heritage: A Crime against Property or a Crime against People". *John Marshall Review of Intellectual Property Law* 15 (2016, no. 3): 336-394.
9. Henckaerts, Jean-Marie and Doswald-Beck, Louise (eds.), *Customary International Humanitarian Law, Vol. 1: Rules*. New York: Cambridge University Press, 2005.
10. Hladik, Jan. "The 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict and the notion of military necessity". *International Review of Red Cross* 81 (1999 September, no. 835): 621-636.
11. Hoffmann, Tamas. "War or Peace? - International Legal Issues concerning the Use of Force in the Russia-Ukraine Conflict". *Hungarian Journal of Legal Studies* 63 (September 2022, no. 3): 206-235.
12. *How is the Term "Armed Conflict" Defined in International Humanitarian Law?*. Switzerland: International Committee of the Red Cross, 2008.
13. Jakubowski, Andrzej. "State Responsibility and the International Protection of Cultural Heritage in Armed Conflicts". *Santander Art and Culture Law Review (SAACLR)* 1 (2015, no. 2):.147-174. doi:[10.4467/2450050XSR.15.017.4515](https://doi.org/10.4467/2450050XSR.15.017.4515).
14. Johannot-Gradis, Christiane. "Protecting the past for the future: How does law protect tangible and intangible cultural heritage in armed conflict?". *International*

- Review of the Red Cross* (2015, 97 (900)): 1253–1275. doi:10.1017/S1816383115000879.
15. Mackuvienė, Eglė. „Loginis metodas teisėje: sampratos problema“, *Teisė* (2010, 77): 126–145. doi:[10.15388/Teise.2010.0.196](https://doi.org/10.15388/Teise.2010.0.196).
16. Meyer, David A. "The 1954 Hague Cultural Property Convention and Its Emergence into Customary International Law", *Boston University International Law Journal* 11 (1993 Fall, no. 2): 349-390.
17. O'Keefe, Patrick J. "The First Protocol to the Hague Convention Fifty Years on". *Art Antiquity and Law* 9 (2004 June, no. 2): 99-116.
18. O'Keefe, Roger. "The meaning of 'cultural property' under the 1954 Hague convention". *Netherlands International Law Review*. (1999, XLVI): 26-56.
19. Palacký, Ivan Ryška. "Types of cultural property and their protection under International Criminal Law", *International and Comparative Law Review* (2020, Vol. 20, No. 1.): 220-236.
20. Seils, Paul. *Handbook on Complementarity: An Introduction to the Role of National Courts and the ICC in Prosecuting International Crimes*. New York: International Centre of Transitional Justice, 2016.
21. Slidregt, Elies van. "The Curious Case of International Criminal Liability". *Journal of International Criminal Justice* (2012 December, Vol. 10(5)): 1171–1188. doi: <https://doi.org/10.1093/jicj/mqs078>.
22. Tidikis, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.
23. Varner, Elizabeth. "The Art of Armed Conflicts: An Analysis of the United States' Legal Requirements towards Cultural Property under the 1954 Hague Convention". *Creighton Law Review* 44 (2011, no. 4).
24. Vitrana, Mokhammad Gisa and Pustika, Anna Anindita Nur. "The Existence of The Blue Shield Emblem on Cultural Heritage Property in Armed Conflict". *Dialogia Iuridica*, (2023,15(1)). doi <https://doi.org/10.28932/di.v15i1.6586>.
25. Woudenberg, Nout Van and Liesbeth, Lijnzaad. *Protecting Cultural Property in Armed Conflict : An Insight into the 1999 Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*. International humanitarian law studies, 2010.
26. Zawacka-Klonowska, Dominika and Glowczewska Aleksandra. "'Inter Arma Silent Musae". Destroying Museums, Historical Buildings, and Monuments during the War in the Ukraine as War Crimes within the Meaning of International Law". *Review of European and Comparative Law* (2023, Special Issue): 133–153. doi:10.31743/recl.16610.
27. Žilinskas, Justinas ir Marozas, Tomas. *Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė: vadovėlis. D. 1. Pagrindai. Karo aukų apsauga. Atsakomybė*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2016.

Teisiniai šaltiniai

28. Bensouda, Fatou. *Policy on Cultural Heritage*. International Criminal Court, 2021.

29. Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land (adopted 29 July 1899, entered into force 4 September 1900) 187 CTS 429.
30. Finding under article 87(7) of the Rome Statute on the non-compliance by Mongolia with the request by the Court to cooperate in the arrest and surrender of Vladimir Vladimirovich Putin and referral to the Assembly of States Parties, ICC-01/22-90, 24 October 2024.
31. International Criminal Court: *The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi* (Judgment and Sentence). ICC-01/12-01/15. 27 September 2016.
32. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia: *Prosecutor v Tadić*, 1 Judgment, Tadić (IT-94-1-A), Appeals Chamber, 15 July 1995.
33. Second International Peace Conference. The Hague. *Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and Its Annex: Regulations Concerning the Laws and Customs of War on Land*, -, International Conferences (The Hague). 18 October 1907.
34. Ukrainian Кримінальний Кодекс України, N 2341-III від 05.04.2001 (редакція від 26.04.2017).
35. UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). 1954. *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*.
36. UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). 1954. Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict.
37. UN Educational, Scientific and Cultural Organisation (UNESCO). 1999. Second Protocol to The Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict.
38. UN General Assembly, Rome Statute of the International Criminal Court (last amended 2010), ISBN No. 92-9227-227-6, UN General Assembly, 17 July 1998.

Kiti šaltiniai

39. <<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/state-parties/ru>> [aplankyta 2025 01 03].
40. *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention. State Parties* <<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention?hub=180145#item-4>> [aplankyta 2026 01 31].
41. *Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO* (16 April 2025), <<https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco?hub=701>> [aplankyta 2025 04 27].
42. *Damaged cultural sites in Ukraine verified by UNESCO* (28 January 2026), <<https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco?hub=701>> [aplankyta 2026 01 30].
43. Holding Russia accountable https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/holding-russia-accountable_en [aplankyta 2025 04 21].

44. ICC welcomes Ukraine as a new State Party <<https://www.icc-cpi.int/news/icc-welcomes-ukraine-new-state-party>> [aplankyta 2025 02 02].
45. Mongolia <<https://asp.icc-cpi.int/states-parties/asian-states/mongolia>> [aplankyta 2025 03 01].
46. OHCHR (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights). *Targeted destruction of Ukraine's culture must stop: UN experts*. UNOHCHR, 22 February 2023. <<https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/02/targeted-destruction-ukraines-culture-must-stop-un-experts>> [aplankyta 2024 12 01].
47. Russia must bear international legal responsibility for the destruction of cultural heritage in Ukraine. <<https://mcsc.gov.ua/news/rosiya-maye-ponesty-mizhnarodno-pravovu-vidpovidalnist-za-rujnuvannya-kulturnoyi-spadshhyny-v-ukrayini/>> [aplankyta 2025 04 01].
48. Secretary General welcomes major step towards creating a Special Tribunal for Ukraine <<https://www.coe.int/en/web/portal/-/secretary-general-welcomes-major-step-towards-creating-a-special-tribunal-for-ukraine>> [aplankyta 2025 03 03].
49. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova <<https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>> [aplankyta 2025 02 15].
50. State Parties. *Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land*. The Hague, 29 July 1899 <<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-ii-1899/state-parties?activeTab=default>> [aplankyta 2025 03 03].
51. State Parties. *Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land*. The Hague, 18 October 1907. <<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907/state-parties?activeTab=>>> [aplankyta 2025 02 02].
52. State Parties. *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention*, <<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention#item-3>> [aplankyta 2025 01 04].
53. State Parties. *Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*, <<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/protocol-convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict?hub=415#item-4>> [aplankyta 2025 01 03].
54. States Parties. *Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* <<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/second-protocol-hague-convention-1954-protection-cultural-property-event-armed-conflict#item-3>> [aplankyta 2025 02 02].
55. Strengthening accountability for crimes against cultural heritage: The Rada adopted the bill as a basis. <<https://unn.ua/en/news/strengthening-accountability-for-crimes-against-cultural-heritage-the-rada-adopted-the-bill-as-a-basis>> [aplankyta 2025 04 03].

56. Ukraine accepts ICC jurisdiction over alleged crimes committed since 20 February 2014 <<https://www.icc-cpi.int/news/ukraine-accepts-icc-jurisdiction-over-alleged-crimes-committed-20-february-2014>> [aplankyta 2025 02 02].
57. Ukraine situation: ICC Pre-Trial Chamber II finds that Mongolia failed to cooperate in the arrest and surrender of Vladimir Vladimirovich Putin and refers the matter to the Assembly of States Parties <<https://www.icc-cpi.int/news/ukraine-situation-icc-pre-trial-chamber-ii-finds-mongolia-failed-cooperate-arrest-and>> [aplankyta 2025 03 01].
58. Visuotinė Lietuvių enciklopedija. <<https://www.vle.lt/straipsnis/rusinimas/>> [aplankyta 2025 01 02].
59. Комментарий официального представителя МИД России М.В.Захаровой в связи с 70-летием Конвенции о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта, <https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/1950941/> [aplankyta 2025 01 16].

SUMMARY

IS INDIVIDUAL CRIMINAL LIABILITY FOR DAMAGE TO CULTURAL HERITAGE POSSIBLE DURING AN ARMED CONFLICT? THE CASE OF THE RUSSIAN FEDERATION–UKRAINE CONFLICT

Currently, there is an international armed conflict taking place between the Russian Federation and Ukraine, during which cultural heritage is being destroyed. Although cultural heritage has been protected by various provisions of international law during armed conflicts since the 19th century, the current armed conflict between the Russian Federation and Ukraine shows that they are not deterrent and there is a lack of judicial practice and scientific research.

Crimes against cultural heritage during armed conflicts have often been relegated to the sidelines as secondary or less important, but changes are happening in the international community on this issue. In 2016, the International Criminal Court (ICC) in the Al Mahdi case for the first time in history raised war crimes related to the destruction of cultural heritage as the main charges in an international criminal case and applied individual criminal responsibility for these crimes. This was a very important step in establishing the practice of applying individual criminal responsibility for crimes that damage cultural heritage. However, the issue of compensation for damage caused to cultural heritage during armed conflicts is still not sufficiently defined in legal norms and judicial practice, and there is a lack of broader scientific research. The scale of cultural heritage destruction during the ongoing armed conflict between the Russian Federation and Ukraine shows that, although society understands its importance, not all states that support international norms protecting cultural heritage during armed conflict are adhering to their obligations and are not deterred.

Taking into account these facts, it was decided to conduct a study aimed at determining whether individual criminal responsibility is possible for damage caused to cultural heritage

during the Russian Federation-Ukraine armed conflict. The study used descriptive, analysis, synthesis, comparative, logical, and generalization methods, with the help of which the concept, historical development, and situation of cultural heritage, theoretical and practical aspects of the application of individual criminal responsibility for damage caused to cultural heritage during the Russian Federation-Ukraine armed conflict were studied.

The investigation has established that damage has been caused to cultural heritage on the territory of Ukraine. Individual criminal liability is possible for damage to cultural heritage during the armed conflict between Ukraine and the Russian Federation. Individual criminal liability is enshrined in the 1954 Hague Convention and its protocols. Damage to cultural heritage during an armed conflict is considered a war crime and a crime against humanity. Under the 1954 Hague Convention and the Rome Statute, Ukraine should be able to hold responsible persons individually criminally liable for damage to cultural heritage during armed conflict in its national courts, but it has not yet fulfilled its obligation to adopt national legislation to do so. Ukraine could defend its rights in this matter before a special tribunal, if one was established and if the statute of that ad hoc court would include the possibility of prosecuting damage to cultural heritage. The study concluded that the most appropriate court is the International Criminal Court. By prosecuting an individual criminally, it would also be possible to demand compensation from that person.

KEYWORDS

Cultural heritage, armed conflict, Ukraine, Russian Federation, public international law, individual criminal responsibility.